

роки її існування та функціонування і націлена на довгострокову перспективу. Лісабонський договір вносить зміни в структуру судової системи ЄС, у порядок її організації і правила судочинства. Змінюється принцип перерозподілу юрисдикції між Судом ЄС і Загальним судом, згідно з яким Загальний суд стає в рамках ЄС судом загальної юрисдикції. Суд ЄС, що стоїть на чолі судової системи, натомість концентрує у своїх руках функції, властиві вищим судовим органам, в тому числі ті, які притаманні конституційним

судам. Разом із тим судова реформа має незакінчений характер, оскільки багато проблем так і не знайшли свого вирішення в Лісабонському договорі. Зокрема, не вирішено проблему створення інших, окрім Трибуналу у справах публічної служби, судових палат. Водночас практична реалізація судової реформи сама породжує серйозні проблеми. Від їх вирішення залежить ефективність судової системи і подальший розвиток права ЄС та інтеграційного правопорядку після розширення Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community dd. 13.12.2007 // Official Journal of the European Union 17.12.07. – P.306.
2. Энтин М.Л. Суд ЕС: правовые формы обеспечения западноевропейской интеграции / М.Л. Энтин. – М.: Международные отношения, 1987. – 210 с.
3. Бирюков М.М. Европейский Союз. Евроконституция и международное право / М.М. Бирюков. – М.: Научная книга, 2006. – 289 с.
4. Бирюков М.М. Европейское право до и после Лиссабонского договора / М.М. Бирюков. – М.: Научная книга, 2009. – 284 с.
5. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу / І.А. Грицяк. – К.: «К.І.С.», 2006. – 300 с.
6. Грицяк І.А., Говоруха В.В., Стрельцов В.Ю. Права та інституційна основи Європейського Союзу / І.А. Грицяк, В.В. Говоруха, В.Ю. Стрельцов. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – 620 с.
7. Кашкин С.Ю. Идеология и ценности права Европейского союза в свете Лиссабонского договора // Российское право в Интернете. № 2009 (02): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rpi.msal.ru/prints/200902kashkin.html>
8. Марченко М.Н. Право Европейского союза. Вопросы истории и теории / М.Н. Марченко. – М.: Проспект, 2013. – 310 с.
9. Марченко М.Н. Европейский союз и его судебная система / М.Н. Марченко. – М.: Проспект, 2013. – 288 с.
10. Марченко М.Н. Прецедентный характер решений Европейского суда справедливости // Вест. Москов. ун-та. Серия 11: Право. – 2006. – № 3. – С. 40-53.
11. Шемятенков В. Т. Европейская интеграция: [учеб. пособ.]. – М. Международные отношения, 2003. – 320 с.
12. Право Європейського Союзу / [ред. Р.А. Петров]. – 2-ге вид. – К.: Істина, 2009. – 376 с.
13. Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор: как меняется Европейский союз: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.perspektivy.info/oukumena/politika/lissabonskij_dogovor_kak_menajetsa_jevropejskij_sojuz_2009-12-22.htm
14. Меморандум Суда ЕС от 21 июля 1978 г.: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://curia.europa.eu/2#1>
15. Решение Совета ЕС от 7 марта 1994 года № (94/149/ECSC, EC): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consilium.europa.eu/documents/archives/18#6>
16. Ніцький договір від 26 лютого 2001 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ruseu.org/article.php?id=27>

УДК 341.0

НАСЛІДКИ НЕЗАКОННОЇ АНЕКСІЇ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Задорожній О.В.,
к.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовані наслідки окупації та незаконної анексії Криму Російською Федерацією. Було визначено, що дії Росії становлять загрозу не лише для суверенітету та територіальної цілісності України, але і для засад світового правопорядку.

Ключові слова: анексія, окупація, Крим, міжнародне право, Україна, Росія, міжнародне співтовариство.

Задорожний А.В. / ПОСЛЕДСТВИЯ НЕЗАКОННОЙ АННЕКСИИ КРЫМСКОГО ПОЛУОСТРОВА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИЕЙ / Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко, Украина

В статье проанализированы последствия оккупации и незаконной аннексии Крыма Российской Федерацией. Было определено, что действия России представляют угрозу не только для суверенитета и территориальной целостности Украины, но и для основ мирового правопорядка.

Ключевые слова: аннексия, оккупация, Крым, международное право, Украина, Россия, международное сообщество.

Zadorozhnyi O.V. / THE CONSEQUENCES OF THE ILLEGAL ANNEXATION OF THE CRIMEA BY THE RUSSIAN FEDERATION / Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Ukraine

The essay analyzes the effects of occupation and illegal annexation of the Crimea by the Russian Federation. It was determined that Russia's actions are a threat not only to the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, but also to the foundations of the world legal order. Russian aggression against Ukraine, which began with the occupation and illegal annexation of the Crimea will have irreversible consequences for the entire international community. Russia has created a dangerous precedent in which disagreements can be resolved without taking into account justice and judgment, but on distorted legal norms and power. Overall, Russia's actions can not be ignored by the international community, and to prevent their recurrence and subsequent destruction of the foundations of the world order is the common task for the international community.

Key words: annexation, occupation, Crimea, international law, Ukraine, Russia, international community.

У лютому-березні 2014 р. відбулася безпрецедентна не лише для україно-російської двосторонньої відносин, але і для післявоєнного світового порядку загалом окупація Росією (постійним членом Ради Безпеки Ор-

ганізації Об'єднаних Націй) частини території України (держави-засновниці ООН), яка згодом трансформувалася у незаконну анексію. Для анексії Криму було використано механізм маріонеткового уряду, раніше успішно

випробуваний росіянами у Південній Осетії, Абхазії та Придністров'ї.

У ніч на 27 лютого 2014 р. озброєні невідомі особи захопили будівлі Верховної Ради та Уряду АР Крим і встановили на них російські прапори [1]. Вони повідомили представнику Ради міністрів АРК, що є «самообороною російськомовних громадян».

27 лютого було оголошено про те, що кримський парламент затвердив рішення щодо проведення 25 травня 2014 р. референдуму щодо розширення повноважень автономії (у Центральній виборчій комісії заявили про неможливість його проведення, оскільки за законами України проведення місцевих референдумів неможливе). Крім того, на сесії парламенту АР Крим було проголосовано відставку Ради міністрів АРК, обрано нового голову Ради міністрів Криму: на розгляд парламенту спікер В.Константинов виніс кандидатуру лідера партії «Російська єдність» С. Аксьонова, яка й була затверджена. Того ж дня було продемонстровано виразне зовнішнє втручання у події в Криму: до Севастополя прибула група депутатів Державної Думи Росії на чолі з віце-спікером В. Васильєвим [2], під наглядом яких і проходило захоплення влади на півострові.

З 27 лютого відбувалося захоплення російськими військовослужбовцями без опізнавальних знаків низки військових та цивільних об'єктів: аеропорту «Бельбек», поштової переправи «Крим-Кавказ», офісу оператора зв'язку «Укртелеком», будівлі ТРК «Крим» тощо [3]. Вже тоді дії окупантів порушували не лише основні принципи міжнародного права, на яких тримається весь світовий порядок, але й норми міжнародного гуманітарного права.

З 1 березня 2014 р. самопроголошене керівництво Криму та влада РФ здійснювали заходи, спрямовані на юридичне обґрунтування анексії півострова Російською Федерацією: С. Аксьонов оголосив про тимчасове перепідпорядкування собі силових структур і звернувся по допомогу до президента Росії В. Путіна «у забезпеченні миру і спокою на території Автономної Республіки Крим» [4]. У той самий день Президент Росії попросив у Ради Федерації дозволу використовувати збройні сили на території України «у зв'язку з екстраординарною ситуацією, що склалася в Україні, загрозою життю громадян Російської Федерації, наших співвітчизників, особового складу військового контингенту Збройних Сил Російської Федерації, що дислокується відповідно до міжнародного договору на території України (Автономна Республіка Крим)» [5]. Рада Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації одностайно підтримала звернення В. Путіна [6]. До кінця березня росіянами було захоплено більшість суден ЧФ України, всі частини українських Збройних сил, що перебували в Криму. Військовослужбовці, які відмовились переприсягати Росії, були виведені з півострова, інші стали служити у Збройних силах РФ.

6 березня Верховна Рада АРК на своєму засіданні проголосувала за приєднання регіону до Росії та звернулася до російського президента і парламенту з вимогою розпочати процедуру надання Криму статусу суб'єкта РФ. Рішення нібито підтримали 78 з 81 присутніх депутатів. Крім того, кримський парламент ухвалив рішення про перенесення референдуму про статус Криму на 16 березня 2014 року та затвердив питання, винесені на нього:

– Ви за возз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації?

– Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України?

Аналогічне рішення щодо входження до складу Росії на правах окремого суб'єкта федерації ухвалила Севастопольська міська рада. Остання також вирішила долучитися до участі у кримському референдумі 16 березня. До питань кримського референдуму севастопольцям було додано такий:

– Місту Севастополю ввійти до складу Російської Федерації як суб'єкту Російської Федерації?

11 березня Верховна рада АРК та міська рада Севастополя на своїх сесіях ухвалили Декларацію незалежності Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: за документ нібито проголосували 78 з 81 депутата кримського парламенту [7].

16 березня поспіхом організований референдум про статус Криму відбувся. На ньому практично не були присутні іноземні спостерігачі, адже світове співтовариство не визнало референдум. Самопроголошена кримська влада заявила про те, що участь у волевиявленні взяли 81,4% громадян, що мали таке право. За їхніми ж даними, за приєднання до Росії у Криму проголосувало 96,77% учасників голосування, у Севастополі – 95,6% [8]; за інформацією М. Джемілева – 32,4% [9].

18 березня Президент Росії Путін підписав закон про приєднання Республіки Крим до Російської Федерації. Попередньо таке рішення схвалила Державна Дума Росії, прийнявши заяву «Про ситуацію в Республіці Крим», внесеною на розгляд спікером С. Нарішкіним та лідерами всіх парламентських фракцій російського парламенту. У заяві, серед іншого, йшлося: «Вітаючи волевиявлення народу Криму на референдумі 16 березня 2014 р. за включення Республіки Крим та міста Севастополя до складу РФ, Державна дума виходить із того, що органи державної влади, діють на території Криму, будуть підтримувати міжконфесійну злагоду і мовне різноманіття Республіки... Держдума сприятиме забезпеченню безпеки всіх осіб, що перебувають на території Криму, незалежно від їхнього громадянства, національності, мовної та релігійної приналежності, дотриманню їхніх законних прав і свобод» [10]. Крім того, своєрідним поясненням та підґрунтям приєднання Криму до Росії стало підписання Договору про прийняття до складу Росії Криму й утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів. Договір підписали президент Росії Володимир Путін, спікер кримського парламенту Володимир Константинов, прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов, голова міста Севастополя Олексій Чалий. При цьому з точки зору міжнародного права очевидною є неможливість та відсутність будь-яких підстав для підписання Кримом будь-якого договору в якості самостійного суб'єкту.

Загалом вищезазначений договір розглядають як завершення анексії Криму. Територія, яку більшість суб'єктів міжнародного співтовариства все ще вважають частиною України (і такий підхід відповідає засадам міжнародного права), була незаконно передана під російський контроль [11].

Надалі за допомогою своїх військових підрозділів РФ встановила контроль над Кримським півостровом, продовжує здійснювати його інтеграцію до свого складу.

Анексія Криму має цілу низку наслідків, що є вкрай негативними для сучасної системи міжнародного права та міжнародних відносин і стосуються не лише європейського регіону, а й світу загалом.

1. Дії Російської Федерації стали брутальним порушенням усіх основних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН [12], Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. [13], Гельсінкському заключному акті НБСЄ 1975 р. [14], на яких базується сучасний світопорядок:

– принципу незастосування сили та загрози силою (анексія Криму відбулась із використанням військ, про що прямо заявляв і В.Путін);

– принципу вирішення міжнародних суперечок мирними засобами (РФ, пред'являючи претензії Україні щодо нібито утисків російськомовного населення Криму, взагалі нічого не робила для вирішення відповідних проблем, хоч й удаваних, шляхом переговорів; міжнародних спорів щодо державної приналежності Кримського півострова до анексії також не було);

– принципу невтручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції держав (Росія нахабно втручалась у

відносини між центральною владою України та владою і населенням Криму);

– принципу співробітництва (РФ відмовилась від будь-якого співробітництва щодо проблем, які її нібито хвилювали);

– принципу рівноправності і самовизначення народів (військова окупація півострова та організація «референдуму» в таких умовах стали брутальним порушенням цього принципу);

– принципу суверенної рівності держав (анексія частини території суверенної держави являє собою грубе порушення цього принципу);

– принципу добросовісного виконання міжнародних зобов'язань (анексія Криму порушено зобов'язання перед Україною, що містяться у Будапештському меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р. [15, с. 123], Договорі про дружбу та співробітництво між Російською Федерацією та Україною [16, с. 518], договорів щодо базування Чорноморського флоту РФ на території України 1997 р. [17; 18], Договорі між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 р.) [19, с. 293];

– принципу територіальної цілісності держав (агресія, яка мала своїм наслідком окупацію та незаконну анексію частини території суверенної держави, Росія порушила територіальну цілісність України і протиставила її власним геополітичним інтересам);

– принципу поваги прав людини та основних свобод (численні порушення прав і свобод людини в Криму, що відбулись у процесі та після анексії, найбільш показовими з яких є переслідування кримських татар та інших громадян України, які не підтримали російську окупацію та анексію).

Підкреслення цього особливо важливе в тому контексті, що Російська Федерація не просто є однією з найпотужніших держав, у тому числі й у військовому відношенні, ядерною державою, а й, беручи участь у роботі Ради Безпеки ООН та користуючись статусом її постійного члена, має нести відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки у всьому світі. Нехтування всіма основними принципами міжнародного права такою державою призводить до їхньої девальвації і, більше того, стає орієнтиром для інших, що цілком можуть, посилаючись на приклад РФ, здійснювати акти агресії, покладаючи лише на власні уявлення про те, що їм має належати та чи інша територія якоїсь із суверенних держав.

Найбільш потужні суб'єкти міжнародного права (і держави, такі як США, і міжнародні організації, передусім ООН, і інтеграційні утворення, зокрема Європейський Союз), незважаючи на спільні зусилля, не змогли ефективно протидіяти агресору. Природно, що це надихатиме інших потенційних порушників. Таким чином, агресія Російської Федерації веде до розмивання самої основи світового порядку, що може призвести до важких наслідків, передусім до військових конфліктів.

Безперечно, такі дії Російської Федерації були засуджені міжнародним співтовариством, а відповідальність за агресію є невідворотною. Водночас був створений небезпечний прецедент, який у майбутньому може бути використаний проти самої Росії. Адже всі без винятку суб'єкти міжнародного права зацікавлені в підтриманні стабільності світового порядку і непорушності його засад, а той, хто нехтує такими засадами, ризикує сам втратити правові аргументи для захисту власної позиції в майбутньому.

Безперечним фактом є те, що Російська Федерація є досить потужним та впливовим суб'єктом міжнародних відносин, що дозволяє їй переслідувати власні національні інтереси, незважаючи на обставини та загальноприйняті норми; вона часто не потребує послідовних юридичних обґрунтувань для своїх дій. Будь-яке пояснення, яке не є повністю

абсурдним, навіть якщо воно є спірним, вже є достатнім для Російської Федерації [20]. Але такий підхід є саморуйнівним, особливо коли мова йде про порушення принципів міжнародного права, які є імперативними нормами.

2. Дії Російської Федерації стали фактичним оголошенням того, що вона сповідує примат сили у міжнародних відносинах (декларування протилежного не має значення, оскільки суперечить реальним вчинкам). Це знову ж таки є руйнівним для системи міжнародної безпеки і вкрай негативним прикладом, що впливатиме на всі без винятку держави: і ті, що є більш потужними та потенційно можуть диктувати свою волю, передусім, сусіднім державам, і більш слабкі – ті, права яких передусім захищаються міжнародно-правовими нормами. Відбувається зняття обмежень, встановлених міжнародним правом для того, щоб регулювати поведінку його суб'єктів, з усіма відповідними наслідками.

3. Здійснивши анексію Криму, Російська Федерація грубо порушила положення Будапештського меморандуму про гарантії безпеки з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р. У Меморандумі Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтвердили Україні їхні зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України (п. 1).

Вказані держави, зокрема, підтвердили зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і встановили, що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, окрім цілей самооборони, або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (п. 2) [15, с. 123].

Відмова України від ядерної зброї в обмін на гарантії провідних держав щодо забезпечення її незалежності, суверенітету, існуючих кордонів та взяття ними зобов'язань утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України стала важливим кроком на шляху боротьби світового співтовариства проти розповсюдження ядерної зброї (ЯЗ). У цьому контексті військова агресія РФ проти України, окупація та анексія Кримського півострова є викликами для світової спільноти, адже демонструють, що добровільна відмова від ЯЗ не є кроком безпеки, а навіть навпаки – така відмова робить державу вразливішою. Особливо знаковим у цьому сенсі є те, що Україна зіткнулась не просто з іноземною агресією, але агресією держави, яка відповідно до спеціального міжнародно-правового акту є одним із гарантів її безпеки та територіальної цілісності. Інші ж гаранти, попри їхні зусилля, не змогли домогтися відмови РФ від анексії частини території України. Це фактично позбавляє сенсу процес ядерного роззброєння, більше того – спонукає деякі держави до реалізації ядерних програм, а цілу низку інших – до початку розробки таких програм; існує небезпека нової гонитви озброєнь. Тобто агресія Російської Федерації проти України нівелює багаторічні зусилля світового співтовариства на шляху до роззброєння.

4. У ст. 2 Договору про дружбу та співробітництво між Російською Федерацією та Україною 1997 р. передбачено, що сторони відповідно до положень Статуту ООН та зобов'язань по Заключному акту Народи з безпеки і співробітництва в Європі поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів.

За ст. 3 сторони будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску; права народів вільно розпоряджатися своєю долею; невтручання у внутрішні справи; додержання прав люди-

ни та основних свобод; співробітництва між державами; сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальновищаних норм міжнародного права [16, с. 518]. Аналогічні норми містяться у Договорі між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 р. [19, с. 293].

І грубі порушення відповідних положень з боку РФ, і вперте проголошення нею анексії території іншої суверенної держави такою, що повністю відповідає міжнародному праву, ставлять під пряму загрозу безпеку, територіальну цілісність, недоторканість усіх без винятку держав, що межують із Російською Федерацією. Використавши різні приводи (не обов'язково удавані порушення прав російськомовних або громадян РФ, як у випадку із Кримським півостровом), вона може здійснити військову агресію проти іншої держави, окупацію її території.

5. Нехтування Російською Федерацією нормами міжнародного права та права загалом при анексії Кримського півострова за умов внутрішньої нестабільності і центробіжних тенденцій у самій РФ може призвести до загрози її територіальній цілісності. Це може відбутись завдяки діяльності сепаратистських рухів, шляхом використання того ж механізму референдуму, який застосувала сама російська влада у Криму, або ж через зовнішнє втручання; при цьому зацікавлена держава чи підтримує сепаратистські рухи, чи самостійно здійснить військову агресію проти Росії. Ці дії можуть і не обґрунтуватись «належним чином», адже відповідний приклад нехтування нормами міжнародного права або бодай якимись аргументами продемонструвала сама РФ. Враховуючи наявність у цієї держави ядерної, а також великої кількості іншої зброї, такі події можуть призвести до вкрай тяжких наслідків для всього світу.

6. Агресія РФ проти України ставить під загрозу функціонування Ради Безпеки ООН – органу, на який покладена головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Ситуація, при якій держава-агресор є постійним членом РБ ООН і має право вето на його рішення, нівелює саму сутність, підриває значення Ради Безпеки, а на практиці – унеможливає його ефективне функціонування, виконання завдань, найбільш важливих для всього світового співтовариства.

У зв'язку із зазначеним, необхідним видається реформування Ради Безпеки таким чином, щоб позбавити державу-агресора можливості блокувати її роботу. Висловлюються й слушні думки про те, що Російська Федерація не має міжнародно-правових підстав для участі в роботі РБ ООН. Це пов'язано з тим, що в Статуті ООН йдеться про членство СРСР у цьому органі [21]. Російська Федерація могла б відносно правомірно «зайняти місце» Союзу РСР у Раді Безпеки лише в тому випадку, якби зі складу СРСР вийшли всі радянські республіки, окрім самої Росії, – тоді би могла йти мова про «контитуїтет» РФ стосовно Союзу РСР. Але цього не сталося, СРСР припинив своє існування як держава і суб'єкт міжнародного права.

З юридичної точки зору членство Російської Федерації в РБ ООН, як правило, пояснюється тим, що 21 лютого 1991 р. було прийняте Рішення Ради Глав Держав СНД, в якому зазначалося, що «держави Співдружності підтримують Росію в тому, щоб вона продовжила членство СРСР в ООН, включаючи постійне членство в Раді Безпеки, та інших міжнародних організаціях» [22]. Однак очевидно, що з моменту появи Постанови мала місце докорінна зміна обставин, і згода України на перебування в Раді Безпеки держави, яка здійснює проти неї агресію (і при цьому якимось незрозумілим чином повинна сприяти підтримці міжнародного миру та безпеки), на сьогодні стає безпідставною. РФ сама становить ледь не найбільшу небезпеку для миру серед усіх членів Організації Об'єднаних Націй, що робить абсурдним її перебування у складі РБ ООН.

Кроки та дії Росії в Криму, як і загалом агресія проти України, досить явно суперечать тим тезам та концепціям,

які намагався розвивати російський уряд, і тому образу, згідно з яким РФ намагалась позиціонувати себе в світі. Як це зазначається в концепції зовнішньої політики та інших подібних документах, Росія є свого роду «захисником» міжнародного права і його основоположного акта – Статуту ООН. Водночас дії Росії в Криму свідчать про протилежне. І таке ставлення Росії до непорушності міжнародних договорів та принципу *pacta sunt servanda* не може не турбувати інші суверенні держави, які знаходяться у безпосередній близькості до Росії і чия територія може гіпотетично складати інтерес для геополітичних зазіхань держави-агресора [23].

7. Анексія Російською Федерацією Кримського півострова стала викликом для світового співтовариства загалом, проте найбільшою мірою це стосується найвпливовішої організації у сфері безпеки – НАТО. Це пов'язано не лише з особливими відносинами Альянсу з Україною, а й зі зміною безпекової карти регіону. Майже всі причорноморські держави є членами НАТО, що зумовлює особливу небезпеку окупації РФ Кримського півострова для цього військово-політичного блоку. Крім того, з огляду на подальші перспективи розвитку ситуації, агресію Російської Федерації проти нашої держави можна оцінювати і як перший крок (подібний до аналогічних дій відомих агресорів минулого). Наступними кроками можуть стати різноманітні силові провокації, або й агресія проти членів НАТО, передусім держав Балтії. Усі вказані фактори вимагають відповідних перетворень самого Альянсу, спрямованих на підвищення його ефективності.

8. Агресія РФ проти України стала викликом і для Європейського Союзу. Це пояснюється тим, що Російська Федерація є одним із найважливіших економічних партнерів ЄС. Останній значною мірою залежить від постачання енергоресурсів із цієї держави і дещо меншою мірою – від російського ринку збуту. З іншого боку, підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною, що готувалось кілька років, було зірвано В.Януковичем в останній момент – у листопаді 2013 р.

У підсумку анексія Росією Кримського півострова стала болісною для ЄС, адже виявила внутрішні суперечності між його членами: більш залежні від РФ не продемонстрували належної підтримки Україні як держави, що зіткнулась із зовнішньою агресією. Економічні чинники взяли гору над відданістю принципам міжнародного права, що у перспективі може негативно позначитись на самому Євросоюзі. Врешті-решт, у зв'язку з діями Росії щодо Криму було ухвалено достатньо слабкі санкції першого рівня, що певною мірою спонукало російське керівництво до продовження агресії – уже в Східній Україні.

9. Анексія Криму має негативні наслідки не лише для практики, а і для науки міжнародного права. Здійснюючи агресивну внутрішню і зовнішню політику, влада Російської Федерації дуже швидко фактично підірвала основи російської міжнародно-правової доктрини. Остання стала на шлях цинічного виправдовування будь-яких дій влади, навіть прямої військової агресії, порушення принципів міжнародного права, на яких засновується сучасний світопорядок, перетворилася всього лише на складову механізму офіційної пропаганди. Пропагандистський характер сучасної російської науки міжнародного права, на жаль, шкодить її розвитку і в інших державах, особливо пострадянського простору.

Таким чином, агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася з окупації та незаконної анексії Криму, матиме незворотні наслідки для усього міжнародного співтовариства. Росія створила небезпечний прецедент, за якого суперечності можуть вирішуватися не з огляду на справедливість та право, а базуючись на викривлених правових нормах та силі. Загалом дії Росії не можуть бути проігноровані міжнародним співтовариством, і лише рішуча відповідь на них може унеможливити їхнє повторення та подальше руйнування основ світового порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. У Криму по тривозі підняли внутрішні війська і весь особовий склад міліції // Тиждень. – 27.02.2014.
2. Кримський парламент проголосував за референдум і відставку уряду // Дзеркало тижня. – 27.02.2014.
3. Мешканці Криму збираються захистити кримськотатарський телеканал АTR від захоплення // Іpress. – 28.02.2014.
4. Прем'єр Криму перепідпорядкував собі силові структури і попросив допомоги у Путіна // Лівий берег. – 01.03.2014.
5. Путин обратился к СФ об использовании ВС РФ в Крыму // Российская газета. – 01.03.2014.
6. Совет Федерации одобрил ввод войск на Украину // Ведомости. – 01.03.2014.
7. Парламент Криму ухвалив Декларацію про незалежність // ВВС Україна. – 11.03.2014.
8. Явка в Севастополі на референдумі составила 89,5%, в Автономной Республике Крым – 81,36% // Крым-Информ. – 16.03.2014.
9. UNSC Discusses Human Rights Violations And Freedom Of Press In Crimea // Haberler. – 01.04.2014.
10. Путин подписал уговор про приєднання Криму до РФ // ВВС Україна. – 18.03.2014.
11. Gregory H. Fox Guest Post: The Russia-Crimea Treaty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opiniojuris.org/2014/03/20/guest-post-russia-crimea-treaty/>.
12. Charter of the United Nations and ICJ // UN official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>
13. The Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations 1970 // UN official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
14. Conference on Security and Co-operation in Europe 1975 // OSCE. – 1975. – 59 p.
15. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5.12.1994 р. // Офіційний вісник України. – №13. – 2007.
16. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 р. // Офіційний вісник України. – №20. – 04.06.1999.
17. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України // Дипломатический вестник МИД Российской Федерации. – №8. – Август 1997.
18. Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28.05.1997 р. // Дипломатический вестник МИД Российской Федерации. – №8. – 1997.
19. Договір між Україною і Російською Федерацією про україно-російський державний кордон від 28.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – № 22. – 18.06.2004.
20. Marxsen Christian Crimea's Declaration of Independence [Електронний ресурс] / Christian Marxsen. – Режим доступу: <http://www.ejiltalk.org/crimeas-declaration-of-independence/>.
21. Charter of the United Nations and ICJ // UN official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf>
22. Рішення Ради Глав Держав Співдружності Незалежних Держав (укр/рос) від 21 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_217
23. Mälksoo Lauri Crimea and (the Lack of) Continuity in Russian Approaches to International Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ejiltalk.org/crimea-and-the-lack-of-continuity-in-russian-approaches-to-international-law/>